

ВІДГУК

офіційного опонента доктора політичних наук, професора, завідувача
кафедри політології

Львівського національного університету імені Івана Франка

Романюка Анатолія Семеновича

на дисертаційну роботу Гжещука Владислава «Державна освітня політика в
Республіці Польща», подану на здобуття наукового ступеня доктора
філософії за спеціальністю 052 «Політологія» (галузь знань 05 «Соціальні та
поведінкові науки»)

06.02.2024

Наш світ постійно зазнає нестримних, структурованих і неструктурованих, але обов'язково динамічних змін, які ставлять перед індивідами, суспільством і міжнародною спільнотою нові виклики. Причому ці зміни виявляють своє відображення у суспільно-політичній сфері, визначаючи потребу володіння не лише навиками використання інструментів прогресу, а й інших адекватних і належних досягнень цивілізації. У цьому контексті глобалізація, особливо у суспільно-політичному вимірі, стає центральною темою наукових досліджень. Вона представляє собою динамічний процес цивілізаційних і культурних змін, породжених новаціями в науці, техніці й освіті. Річ у тому, що зараз, в епоху глобалізації знань та інформації, система освіти повинна забезпечити всіх, незалежно від спеціальності, універсальними кваліфікаціями. Відповідно, ринок освітніх послуг стає вкрай важливим компонентом трансформації діяльності освітніх закладів та процесу раціоналізації навчання, враховуючи зростаючі запити саме до якості освіти. Ця сфера, своєю чергою, проектується суспільно-політичними процесами і неодмінно взаємодіє з ними. Сумарно така логіка має вирішальне значення для прогресу системи освіти та розвитку суспільно-політичних процесів у будь-якій країні, включаючи Україну. Відстежено та продемонстровано наведені ідеї і в дисертаційній роботі Владислава Гжещука, який структурував їх на прикладі аналізу еволюції й особливостей державної освітньої політики у Республіці Польща. Також усе це безумовно актуалізувало й вибір теми дисертаційної роботи – «Державна освітня політика в Республіці Польща» – і її предметне спрямування. Адже в роботі підтверджено широкий спектр наукової літератури в галузі світової політики, міжнародних відносин і сучасних тенденцій розвитку освіти в умовах європейської інтеграції та глобалізації, а дисертант з-поміж низки можливостей досліджувати обраний об'єкт на прикладі Республіки Польща обрав саме політологічний ухил та суспільно-політичний контекст і дискурс тощо. Все це неодмінно представило дисертаційну роботу як дуже нагальну та цікаву, а також дало належні підстави виконувати її головню у порівняльному форматі кейс-стаді, хоч і з елементами регіональних порівнянь та з теоретико-методологічним і практичним ухилом.

Актуалізована дисертаційна робота Владислава Гжешука і тим, що в ній запропоновано та здійснено спробу розв'язати дуже важливі дослідницькі й аналітичні мету і завдання, які власне є як теоретико-методологічними, так і практично-емпіричними. Так, метою дослідження було проведення наукового аналізу взаємодії суспільно-політичних та владно-управлінських процесів, а також розгляд рішень, атрибутів й особливостей становлення та розвитку системи освіти та освітніх процесів. На цьому тлі дисертація виконувалась через призму виявлення історичних та поточних особливостей, а також тенденцій і наслідків реформування державної освітньої політики в Польщі на різних етапах її суспільно-політичного розвитку (с. 22). Осягнення поставленої дисертантом мети відбулось завдяки розв'язанню послідовних дослідницьких завдань, які значною мірою кореспондуються і відображені у структурі роботи.

Окрему частину дисертаційної роботи було присвячено історіографічним, концептуальним та теоретико-методологічним аспектам і завданню. Зокрема спершу, в тому числі завдяки розділам 1 і 2, автор розглянув основи історіографії, базові концепції і теоретико-методологічні підходи до дослідження державної освітньої політики, визначаючи її роль у політичному процесі (с. 33–46). Після цього одне з завдань стосувалось теоретизації аналізованих взаємозалежностей, оскільки дисертант розвинув та розкрив логіку взаємозалежності політичних, владних, управлінських й освітніх процесів у рамках різних моделей і систем суспільно-політичного розвитку (с. 47–80).

Черговий блок дисертаційної роботи (відображений головно розділом 3) стосувався дещо інших дослідницьких завдань. Передусім – аналізу еволюції системи освіти в Республіці Польща на різних етапах її розвитку. Задля цього розглянуто особливості розвитку системи освіти, проведення освітніх реформ і формування державної освітньої політики в контексті суспільно-політичного й історичного поступу Першої та Другої Республік Польща (с. 81–94). Після цього же фокус дисертанта було зосереджено на з'ясуванні більш близького до чинних реалій досвіду формування державної освітньої політики в Польщі. Йдеться про розгляд і систематизацію досвіду й основних тенденцій формування та реалізації державної освітньої політики в умовах реалій та трансформацій Польської Народної Республіки, в тому числі порівнюючи його з досвідом інших країн сучасної Центрально-Східної Європи періоду комунізму і головно посткомунізму (с. 94–127).

Нарешті, третій великий блок дисертаційної роботи, відображений розділом 4, було присвячено розв'язанню завдання з приводу характеристики сучасного стану державної освітньої політики в Республіці Польща. Спочатку дисертант проаналізував пріоритетні напрями і проблеми реалізації державної освітньої політики Третьої Республіки Польща, в тім числі у контексті програм урядів і партій, в ході суспільно-політичної трансформації на ранніх етапах головно посткомуністичного демократичного розвитку (с. 128–185). А вже після цього

автор вдався до розв'язання ще одного дослідницького завдання – вже у контексті умов й ефектів впливу євроінтеграції на систему освіти у Польщі. Зокрема було описано та систематизовано зміст, засади, механізми, принципи та напрями реалізації державної освітньої політики і реформування системи освіти в зрізі європейської інтеграції та постінтеграційних і сучасних процесів в Республіці Польща (с. 185–227).

Як висновок з цього всього у дисертації було аргументовано, що в умовах постійного розвитку світової спільноти вивчення змін, котрі відбуваються в освітній політиці різних країн, зокрема на прикладі Республіки Польща, має велике теоретичне і практичне значення. Їхній розгляд і врахування дозволяє не лише виявити закономірності національного й міжнародного розвитку освіти на рівні окремих країн і міжнародних організацій, але й здійснити глибокий аналіз емпіричного досвіду, що безумовно може збагатити і сприяти прискоренню оновлення системи освіти та державної освітньої політики в Україні (с. 233). Якщо більш емпірично, то на прикладі кейсу Польщі було доведено, що в цій державі відсутня консолідована державна освітня політика, яка визначається не стільки стратегією розвитку освіти, скільки реформами в соціальній сфері, політиці й економіці. Як наслідок, розвиток освіти у Польщі часто переходить на місцевий рівень і є предметом політичних дискусій. Відтак система освіти в державі не повністю відповідає потребам суспільно-політичних і соціально-економічних змін. Навіть при наявності номінальної тенденції до оптимізації, демократизації та плюралізації освіти як національного завдання, фактично у Польщі спостерігається перенесення влади з центрального на місцевий рівень, що веде до політизації освітніх процесів. Водночас простежено, що за останні десятиліття спостерігається також і позитивний розвиток в галузі економіки, людського капіталу і подолання бідності, а тому відбувається підвищення рівня освіченості, створення нових робочих місць й адаптація процесу навчання до потреб економіки (с. 238). Загалом отримані у дисертації результати можуть бути корисними для поступу і реформування в системі освіти та державній освітній політиці в Україні, особливо на шляху її євроінтеграції, але й за умови подальшої демократизації.

Тим паче, що результати дисертаційного дослідження характеризуються елементами наукової новизни. Серед цілого масиву з них, особливо імпонують позиції дисертанта про те, що: історично і поточно розвиток та демократизація чи автократизація систем освіти у Польщі визначаються суспільно-політичними, а також соціально-економічними факторами і процесами, а також впливають на них. У результаті цього вбачається, що протягом різних періодів історичного розвитку Польщі освіта розглядалась і впроваджувалась державою як інструмент для розвитку її політичного режиму і моделей суспільно-політичного поступу. Це означає, що цей підхід має дихотомічний характер, виявляючи себе як засіб для автократичних чи ілліберальних, або для демократичних та ліберальних

концепції розвитку (с. 26–27); після розпаду режимів «реального соціалізму» в Польщі (як і в інших сусідніх країнах) не було прийнято єдиний інституційний чи управлінський підхід щодо реформування державної освітньої політики та системи освіти. Тому нові принципи, які сформувались у період посткомунізму, більше виникли як реакція на автократичне минуле політичного розвитку, а не як обґрунтована державна стратегія. Ось чому в більшості випадків система освіти і державна освітня політика, включаючи в Польщі, чинно є результатом впливу груп інтересів та партій, які визначають політичні рішення стосовно освітніх аспектів (с. 27).

Загалом треба відзначити, що в дисертаційній роботі глибоко і всебічно проаналізовано тему державної освітньої політики, її політичного становлення і суспільно-політичного значення й наповнення у Польщі. Це було зроблено як у порівняльному, так і в оглядовому контексті. Задля цього дисертант використовував загальнофілософські, загальнологічні і загальнонаукові методи, а також емпіричні і специфічні методи політології й інших наукових напрямів. Великою мірою завдяки цьому дисертаційне дослідження було виконане у рамках міждисциплінарного підходу, який передбачав застосування методик, практик і категорій, властивих для споріднених галузей знань і спеціальностей, пов'язаних із політичною наукою. Як результат, отримані висновки можуть бути корисні як в теоретичному та методологічному плані, так і для практичного використання у політичних діях та розробці рекомендацій. Треба відзначити і те, що висновки дослідження є обґрунтованими та валідними, а сама робота виконана відповідно до встановлених стандартів і вимог.

Разом із цим, віддаючи належне позитивним досягненням та цікавим висновкам дисертаційної роботи, її авторові треба також звернути увагу на деякі рекомендації, проблеми і/чи питання, які потребують уточнень і відповідей:

1. Авторові варто було би більше уваги приділити власне порівняльному аналізу особливостей державної освітньої політики на різних етапах розвитку республіки у Польщі (Перша, Друга, Третя республіки тощо). Можливо це треба було б зробити у формі якоїсь зведеної таблиці з виділеними критеріями та індикаторами, оскільки порівняння як такі у дисертаційній роботі присутні, однак їх вартувало би якось консолідувати і звести до спільного знаменника. І в принципі це доволі дивно, що в роботі, де автор зазначає про компаративний ухил, немає жодної порівняльної таблиці. При цьому, я зовсім не вказую, що дисертація не є порівняльною, бо вона такою безумовно є, але цей момент можна було би якісно посилити.

2. Дисертація лише виграла би, якби на підставі порівняльного аналізу досвіду розвитку державної освітньої політики й системи освіти у Польщі дала ті чи інші рекомендації з приводу поступу цієї проблеми в Україні. Тим паче, що автор дійсно запропонував дуже багато хорошого матеріалу і висновків, які можуть бути важливими та корисними для нашої держави. Однак це треба було

би якимось чином артикулювати – якщо не в розділах роботи, то принаймні в її висновках.

3. З порівняльного погляду цікаво було би подивитись не лише на те, чому дисертант вибрав для дослідження Польщу у контексті ранніх посткомуністичних трансформацій (як це зроблено у підрозділі 3.3), а й звернутись до порівняння більш пізніх (особливо після вступу в ЄС) етапів розвитку державної освітньої політики в регіоні Центрально-Східної Європи. Я розумію, що це не є предметом дослідження. Однак я кажу про бодай короткий огляд, який, на мою думку, лише підтвердив би доцільність поглибленого аналізу в умовах сучасності саме Республіки Польщі, а не якоїсь іншої країни вказаного регіону, зокрема крізь призму врахування досвіду цієї аналізованої держави для України.

4. Надзвичайно цікавим є питання реакції державної системи освіти та державної освітньої політики на різноманітні екзогенні шоки, зокрема пандемію «Covid-19» і війну. Це ми бачимо та відчуваємо як потребу, коли говоримо про нашу державу і це безумовно важливо у випадку будь-якої іншої держави, в тому числі й Польщі. Я розумію, що автор обмежив свою дисертаційну роботу періодом до кінця 2021 р. і це цілком логічно, однак чи міг би він щось сказати з цього приводу з власного досвіду? Як Польща та її система освіти/державна освітня політика реагували та реагують на екзогенні шоки?

5. Мені дивно, чому дисертант побіжно розглянув проблему взаємозв'язку так званої «ерозії демократії» в Польщі (яка почалась з 2015 р.) і стану державної освітньої політики в цей час. Відповідно, виникає запитання, чи спад розвитку або рівня розвитку демократії у Польщі позначився на погіршенні показників та якості системи освіти в цій державі. Що здобувач може сказати з цього приводу предметно – як стосовно польського кейса, так і загалом? Також цікаво й те, а якими є або раніше були різноманітні регламентаційні та фактичні проблеми, що пов'язані з державною освітньою політикою в Республіці Польща, адже деякі з них теж можуть бути залежними від параметрів розвитку політичного режиму в цій державі. Розуміння цих проблем і прогалин може бути також дуже цікавим і корисним для України, особливо в контексті євроінтеграції і проблем розвитку демократії в нашій країні.

Тим не менше, жодне з висловлених рекомендації, зауважень і побажань не має критичного, принципового та концептуального характеру, а тому вони й зовсім не применшують значимості дисертації. Натомість вони лиш пропонують можливі опції дальшого наукового розвитку та глибшого осмислення проблеми дослідження, яка очікувано буде відображена в майбутніх працях автора.

З усього цього констатую, що кваліфікаційна робота є дуже актуальною, цікавою й оригінальною за своїм спрямуванням і змістом, адже вона виконана як політологічна, однак у рамках не політичного, на перший погляд, спектра питань. Примітно і те, що дисертація добре структурована та впорядкована, а також відмінно оформлена, а її висновки є теоретично і практично значущими

та релевантними. Це є підставою загального висновку про те, що дисертаційна робота «Державна освітня політика в Республіці Польща» відповідає галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальності 052 «Політологія», а також вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії і доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), який затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 року № 283), та пункту 6 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44. Відповідно, автор дисертаційної роботи Владислав Гжешук заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія».

Офіційний опонент:

доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри політології
Львівського національного
університету імені Івана Франка

Анатолій РОМАНЮК

Згідно проф. Романюка А.С. підтверджую:

